

Ключові слова: *сільське господарство, форми господарювання, підприємство, селянське господарство, фермерське господарство економіка, валова продукція, прибуток, рентабельність.*

Abstract.

Batyр Yu.G., Chuyko N.V. The paradigm of development of different forms of farming in the agrarian sector of Ukraine.

The purpose of the research is to analyze the financial and economic activities of the agricultural sector, identify trends in the development of various forms of management and identify priority areas for their effective development. The article studies the dynamics of the performance of different forms of management in agriculture over the past 25 years. In fact, Ukraine has created three forms of management - private peasant farms (households), farms, as well as agricultural enterprises of a market type. Agricultural enterprises produced 66,6% of production in 93% of agricultural land in 1990. In 2000, respectively, they accounted for 61,2% of land with 38,3% of production, and in 2015 these The indices were 46,3 and 45,1%. In households, these figures in 1990 amounted to 6,3 and 30,6%, in 2000 - 15,1 and 60,7, and in 2015 - 42,7 and 55,2, in farms in 2000 - 2,7 and 1, and in 2015 - 11 and 5%. So, personal peasant farms until 2015 compensated for the decline in production. It is necessary on the part of the state to create favorable conditions for the development of personal peasant farms. However, the priority should be the innovative and investment way of development of large agricultural enterprises of various forms of management.

Key words: *agriculture, forms of management, enterprise, private peasant's farming, farming, economy, gross output, profit, profitability.*

УДК 338.48:711.455

**ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РИНОК
САНІТАРНО-КУРОРТНИХ ПОСЛУГ**

**ШАБІНСЬКИЙ О.В., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
БОГОМОЛОВА К.С., К.Е.Н, СТ. ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Унікальні природно-кліматичні умови України сприяють розвитку ринку санітарно-курортних послуг, спрямованих на забезпечення лікування, профілактики захворювань, медичної реабілітації. Сьогодні стан здоров'я населення України – проблема державного масштабу, адже

значно поширились і «змолоділи» хронічні хвороби, зріс рівень соціально небезпечних захворювань, відмічаються негативні тенденції підвищення показників інвалідності та смертності, одночасно середня тривалість життя стає коротшою.

Основними чинниками погіршення стану здоров'я українців є забруднене навколишнє середовище, незадовільні умови праці, зниження якісних показників життя, недостатній рівень медичного обслуговування, антитерористична операція на сході України, відсутність державної програми популяризації ведення здорового образу життя.

Санітарно-курортний ринок слід розглядати не тільки як важливу складову соціальної політики, спрямовану на зміцнення здоров'я населення України як найвищої соціальної цінності, а також як економічний розвиток держави, адже, на сьогоднішній день, курортний бізнес – виступає одним з найприбутковіших секторів індустрії туризму. Дослідження впливу різноманітних чинників на ринок санітарно-курортних послуг обумовлює зацікавленість та необхідність подальшого дослідження даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження курортної справи як складової системи охорони здоров'я проводили Бабов К. [1], Пономаренко Г., Шапгала О. та інші. Питанням аналізу санітарно-курортних послуг в Україні присвятили свої роботи такі науковці: Вуйцик О., Гуменюк В., Чорненька Н., Давидова О., Несторенко Т., Зятковський І. та інші. На сьогодні актуальним є дослідження екологічних аспектів санаторно-курортної сфери діяльності з позицій охорони навколишнього природного середовища. Цим питанням присвячені роботи Олійника Я., Любіцевої О., Дмитрука О., Кекушева В., Кузьменка О., Мазурова Ю. та інших. Проте, на сьогоднішній день залишається багато відкритих питань, що викликає значну зацікавленість в наукових колах у подальшому дослідженні ринку санітарно-курортних послуг України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним індикатором ефективності політики держави в сфері охорони здоров'я виступають стан здоров'я населення країни, впевненість окремої людини та суспільства в цілому на випадок захворювання у реальній фінансовій допомозі з боку держави та отриманні кваліфікованої медичної допомоги. Реалії сьогодення вказують на необхідність

вжиття державою комплексу заходів запобігання захворюваності шляхом профілактики і пропаганді ведення здорового способу життя.

Санітарно-курортне лікування є одним з пріоритетних складових соціальної політики держави. Географічне розташування, на думку Вуйцика О., дозволяє Україні посісти одне з провідних місць в Європі завдяки забезпеченню курортними лікувальними ресурсами, такими унікальними, як кліматичні зони морського узбережжя та Карпати, мінеральні води та лікувальні грязі майже всіх відомих бальнеологічних типів [2].

До основних нормативно-правових актів, регулюючих діяльність надання послуг споживачам в Україні відносять: Конституцію України (ст. 42), Закон України «Про курорти» від 5.10.2000, Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» 07.04.2012, Постанови Кабінету Міністрів України «Загальне положення про санітарно-курортний заклад» від 11.07.2001р. №805, (№313 від 16.05.1994, №1248 від 21.12.2005, №903 від 10.11.1995, №684 від 1.09.2003, №720 від 09.09.2005 та ін.).

Згідно ст. 22 Закону України «Про курорти», «Санаторно-курортні заклади - це заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують подання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів» [3].

Під терміном «курорти» в ЗУ «Про курорти» в ст. 1 зазначено, що «курорт - освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні» [3].

Наведені в таблиці 1 данні свідчать про те, що ринок санітарно-курортних послуг України охоплює майже всю територію нашої держави, та здатен надати повний спектр послуг, спрямованих на оздоровлення та відновлення фізичних сил споживачів.

Досліджуючи питання відмінності курортів Західної та Центральної Європи від вітчизняних курортів, науковці Бойко І. та Савранчук А. звертають увагу на підходи до організації процесу лікування [4].

Географія курортів України

<i>Область</i>	<i>Назва курорту</i>	<i>Вид курорту</i>
Вінницька	Хмільник	Бальнеологічний
Донецька	Святогорськ Аляска	Кліматичний, гірськолижний
Закарпатська	Солотвине Шаян Поляна Солочин Берегове Голубине	Бальнеологічний
Івано-Франківська	Буковель Яремче	Кліматичний, гірськолижний бальнеогрязевий
Запорізька	Бердянськ Охримівка Миронівка	Кліматичний, бальнеогрязевий
Львівська	Моршин Східниця Трускавець Великий Любінь	Бальнеологічний Бальнеогрязевий
Миколаївська	Вільховий гайок	Кліматичний
Одеська	Сергіївка	Кліматичний, бальнеогрязевий
Полтавська	Миргород	Бальнеологічний
Харківська	Бермінводи	Бальнеологічний
Херсонська	Лазурне Скадовськ Железний порт	Кліматичний, бальнеогрязевий
Хмельницька	Черче	Бальнеогрязевий
Тернопільська	Медобори	Кліматичний, бальнеогрязевий

* *Складено автором*

Протягом останніх років відмічається поступове зниження кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Суттєвих втрат вітчизняний ринок санаторно-курортного обслуговування зазнав в 2014 у зв'язку з окупацією Автономної Республіки Крим, а також через антитерористичну операцію на сході України.

Таблиця 2

Відмінності курортів України і курортів європейських країн

<i>Критерії поділу</i>	<i>Курорти європейських країн</i>	<i>Вітчизняні курорти</i>
Лікарський контроль за проведенням призначеного курсу лікування	Відвідувачам зазвичай не пропонують суворий розпорядок дня, вони самі вибирають час для лікувальних процедур, не зобов'язані діяти за лікарською порадою	Обов'язковий
Організація курортної справи	Відсутня загальнодержавна система організації й управління курортами, які перебувають у веденні або місцевих органів самоврядування, або акціонерних товариств, або приватних осіб	Частина курортів перебуває у веденні курортних рад профспілкового підпорядкування, інші – підлягають курортним управлінням міністерств охорони здоров'я і соціального забезпечення
Роль держави	Держава обмежує свою роль за дотриманням курортного законодавства, субсидуванням компаній і акціонерних товариств на гідрогеологічні вишукування, будівництво загальнокурортних споруджень. Органи охорони здоров'я здійснюють контроль за дотриманням санітарно-гігієнічного режиму на курортах, але не беруть участь у визначенні порядку добору хворих для санаторно-курортного лікування, у розробці показань і протипоказань з направленням на курорти	Хворі одержують на пільгових умовах путівки на санаторно-курортне лікування відповідно до висновку лікаря. На багатьох курортах організовані центри відновлюваного лікування хворих, які втратили працездатність.
Інфраструктура	Першокласні готелі, пансіонати, місця розваг, санаторії, квієти, шитні галереї, грязелікарні обладнані за останнім словом техніки	Зстаріла, зношена матеріально-технічна база

* Складено автором

Всі часи Крим вважався весесвітньою здравницею, через цілюще повітря, лікувальні грязі, мінеральні води, термальні джерела, тому особливо гостро відчувається припинення функціонування оздоровчих закладів, адже, багато відпочиваючих втратили можливість отримати путівки для оздоровлення в унікальних кліматичних умовах, в тому числі через профспілки.

Таблиця 3

Санаторно-курортні і оздоровчі заклади [5]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки та пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	Всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.
2011	508	141	224	19	280	59	1947	216	17703	194
2012	484	133	185	18	286	60	1925	208	17744	188
2013	477	132	165	15	271	57	1916	202	18549	191
2014	320	79	118	17	90	17	1400	157	13977	126
2015	309	78	79	12	76	15	1388	164	9743	113

* Складено автором

Таблиця 4

Кількість осіб, оздоровлених в закладах санаторно-курортного комплексу, тис. осіб

Заклади санаторно-курортного комплексу	Роки					Відхилення 2015 до 2011	
	2011	2012	2013	2014	2015	+/-	%
Санаторії, в т.ч. дитячі	1616	424	1468	795	653	-963	-59,6
Пансіонати з лікування	99	70	63	17	13	-86	-86,9
Санаторії-профілакторії	193	156	13	100	61	-132	-68,39
Будинки і пансіонати відпочинку	325	373	361	81	77	-248	-76,3
Бази та інші заклади відпочинку	1038	1080	1018	738	785	-253	-24,4
Заклади 1-2 денного перебування	9	16	14	4	3	-6	-66
Всього	2942	2904	2835	1610	1483	-1459	-49,6

* Складено автором

Про рівень економічної безпеки санаторно-курортного сектору може свідчити кількість діючих закладів, зайнятих у галузі надання лікувальних, оздоровчих, реабілітаційних послуг. З таблиці 3 видно, що у 2015 році кількість діючих підприємств санаторно-курортного комплексу порівняно з 2011 роком скоротилась на 1459 одиниць або 49,6 %. Отже, дане зменшення негативно характеризує стан економіки даного сектору.

До основних причин зменшення кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів відносимо: підвищення вартості путівок без покращення матеріально-технічної бази санаторно-курортного комплексу, збідніння населення через зростаючі темпи інфляції, не конкурентоспроможність вітчизняних закладів оздоровчого типу, а саме, можливість отримати високоякісні послуги на європейських курортах за ціною значно нижчою ніж на вітчизняному ринку санаторно-курортних послуг, зменшення фінансування зі сторони держави, низька привабливість інвестування в об'єкти ринку санаторно-курортних послуг.

Отже, розвиток ринку санаторно-курортних послуг прямо пропорційно залежить від тих процесів, що відбуваються в економічному житті країни. Одночасно, покращення функціонування ринку санаторно-курортного обслуговування впливає на поліпшення економічних процесів: перспектива обслуговування іноземних туристів – залучення іноземної валюти до України, створення додаткових робочих місць в сфері надання послуг, поповнення місцевих бюджетів через сплату податків приватними оздоровчими закладами, підвищення конкурентоспроможності запропонованих на ринку санаторно-курортних послуг, і, як наслідок, удосконалення матеріально-технічної бази оздоровчого комплексу.

Ми цілком погоджуємося з Чорненькою Н.В., яка визначила три основних ефекти впливу ринку санаторно-курортних послуг на економіку держави [6]:

- прямий ефект – доходи санаторно-курортних закладів, туристичних агентств, закладів харчування, історико-культурних об'єктів та інших підприємств туристичної індустрії, а також доходи магазинів від покупок, що їх здійснюють відпочиваючі;

- непрямий ефект – доходи будівельних організацій, банків, постачальників харчів, комунальних служб, отриманих ними від реалізації продукції та послуг, що забезпечують комфортне перебування відпочиваючих у санаторно-курортних закладах;

- індукований ефект – доходи інших місцевих резидентів у вигляді

заробітної плати, дивідендів, орендної плати та інших видів платежів, отриманих ними від реалізації продукції та послуг усім суб'єктам, котрі причетні до санаторно-курортної діяльності.

Курортний комплекс України є величезною соціально орієнтованою індустрією здоров'я, яка в матеріальному виразі представлена значними запасами різноманітних природних лікувальних ресурсів, достатньо міцною мережею санаторно-курортних закладів і резервом сформованого кадрового потенціалу. Такий величезний і соціально значущий комплекс із невичерпними ресурсами різних за складом і бальнеологічними властивостями мінеральних вод, лікувальних грязей і кліматично-ландшафтних особливостей має знаходитися під суворим контролем та управлінням [7].

Формування державної стратегії розвитку курортно-рекреаційного господарства України є актуальною проблемою в зв'язку з наступними чинниками:

– Необхідністю масового оздоровлення населення.

– Забезпечення конструктивної взаємодії органів державної влади України та її суб'єктів щодо комплексного раціонального використання природно-рекреаційних ресурсів та його збереження.

– Санаторно-курортні комплекси України мають велике національне та міжнародне значення, оскільки сприяють соціально-економічному прогресу та пришвидшенню інтеграції України у світову економічну систему [8].

Висновки. В результаті проведеного дослідження проаналізовано основні фактори, які стримують розвиток ринку санаторно-курортних послуг в Україні та є чинниками зменшення кількості закладів санаторно-курортного комплексу і, як наслідок, зменшення кількості споживачів лікувально-оздоровчих послуг. Серед рекомендацій щодо покращення функціонування ринку санаторно-курортних послуг в Україні є удосконалення системи менеджменту курортної справи, здійснення аналізу ринку оздоровчих послуг, розширення їх асортименту, активне рекламне позиціонування українських курортів та послуг не тільки на території України, але і на міжнародному туристичному ринку, і, найголовніше, впровадження зваженої стратегії ціноутворення.

Стратегічним завданням державної політики розвитку ринку санаторно-курортних послуг є удосконалення фінансово-економічних механізмів підтримки, відтворення та раціональне використання природно-рекреаційних ресурсів, можливе проведення

роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів; сприяння залученню інвестицій в розвиток відповідної інфраструктури, вихід на міжнародні ринки [8].

Література.

1. **Бабов К.Д.** Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України / **К.Д. Бабов, Б.Ф. Омединський, С.В. Леонова** // Український географічний журнал. – 2005. – № 2. – С. 67-70.

2. **Вуйцик О.** Роль і місце рекреаційно-туристичного комплексу в структурі економіки України / **О. Вуйцик** // Вісник Львівського університету. Серія Економіка. – 2008. – Вип. 39. – С. 93.

3. Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.

4. Туристична курортологія / За ред. **І.Д. Бойко, А.А. Савранчук**. – Чернівці: Рута, 2007. – 116 с.

5. **Жук І.М.** Статистичний щорічник України за 2015 рік : статистичний збірник / **І.М. Жук**. – Київ: «ВидавництвоКонсультант», 2016. – С. 168-170.

6. **Чоренька Н.В.** Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / **Н.В. Чоренька**. – К. : Атіка, 2006. – 264 с. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/pbooks/book-39/ua/chartter-1935/>

7. **Карамішев Д.В.** Державне управління курортної справою в Україні [Електронний ресурс] / **Д.В. Карамішев** // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 2 – С. 10-18. – Режим доступу : www.academy.gov.ua/.../2a68618e-7779-4d59-829b-fab7a.

8. **Заваріка Г.М.** Курортна справа: навчальний посібник [Електронний ресурс] / **Г. М. Заваріка**. – Київ : «Центр учбової літератури», 2015. – 16 с. – Режим доступу : cul.com.ua/preview/kurort_Zavarika.pdf

References.

1. **Babov R.D., Ometsynskiy B.F., Leonova S. V.** et al. (2005). Peredumovy ta perspektyvy rozvytku kurortnogo kompleksu Ukrainy [Prerequisites and prospects of development of the resort complex of Ukraine]. *Ukrainskyi heobrafichnyi zhurnal – Ukrainian Geographic Magazine*, No 2, pp. 67-70 [in Ukrainian].

2. **Vuitsyk O.** (2008). Rol i mistse rekreatsiino-turystychnoho kompleksu v strukturі ekonomiky Ukrainy. [The role and place of the recreation and tourism complex in the structure of the Ukrainian economy] *Visnyk Lvivskoho Universytetu – Visnyk of Lviv University, ser. Ekonomika*, No 39, pp. 93-93 [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro kurorty» vid 05.10.2000 № 2026-III. [Law of Ukraine «On Resorts»] (2014, 08 October). zakon5.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> [in Ukrainian].

4. **Boiko I.D., Savranchuk L.A.** (Eds.). (2007). *Turystychna kurortolohiia [Tourist resorts]*. Chernivtsi: Ruta, p. 116 [in Ukrainian].

5. **Zhuk I.M.** (2016). *Statystychnyi sbhorichnyk Ukrainy za 2015 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Konsultant», pp. 168-170 [in Ukrainian].

6. **Chornenka N.** (2006). Orhanizatsiia turystychnoi industrii. [Organization of the tourist industry]. Kyiv: Atika, p. 264. *tourism-book.com*. Retrieved from <http://tourism-book.com/pbooks/book-39/ua/chapter-1935/> [in Ukrainian].

7. **Karamyshev D.V.** (2010). Derzhavne upravlinnia kurortnoiu spravoiuv Ukrainy [State administration of resort affairs in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and practice of public administration*, No 2, pp. 10-18. Retrieved from www.academy.gov.ua/.../2a68618e-7779-4d59-829b-fab7a. [in Ukrainian].

8. **Zavarika H.M.** (2015). Kurortna sprava [Resort business: a tutorial]. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury», p. 16. Retrieved from cul.com.ua/preview/kurort_Zavarika.pdf [in Ukrainian].

Анотація.

Шабінський О.В., Богомолова К.С. Фактори впливу на ринок санаторно-курортних послуг.

Метою дослідження є встановлення значимості курортної справи, як господарської діяльності, спрямованої на організацію, забезпечення лікування, реабілітацію та профілактику захворювань з використанням природних лікувальних ресурсів, вивчення факторів, що впливають на розвиток санаторно-курортних послуг в Україні, встановлення тенденцій на ринку, виявлення особливостей вітчизняного ринку оздоровчих послуг і надання рекомендацій щодо поліпшення роботи санаторно-курортного комплексу.

Наведено нормативно-правові акти, що регулюють діяльність з надання санаторно-курортних послуг, розроблена класифікація основних курортів України за напрямками санаторно-курортної діяльності і їх географічного положення.

В ході дослідження встановлено тенденцію стрімкого скорочення числа санаторно-курортних і оздоровчих установ. Виявлено фактори, що стримують процес розвитку ринку оздоровчих послуг. Розроблено рекомендації, які сприятимуть розвитку санаторно-курортного ринка.

Ключові слова: санаторно-курортний комплекс, санаторно-курортні установи, фінансування, конкурентоспроможність санаторно-курортного ринку.

Аннотация.

Шабинский А.В., Богомолова К.С. Факторы влияющие на рынок санаторно-курортных услуг.

Целью исследования является установление значимости курортного дела, как хозяйственной деятельности, направленной на организацию, обеспечение лечения, реабилитацию и профилактику заболеваний с использованием природных лечебных ресурсов, изучение факторов, влияющих на развитие санаторно-курортных услуг в Украине, установление тенденций на рынке, выявление особенностей отечественного

рынка оздоровительных услуг и предоставление рекомендаций по улучшению работы санаторно-курортного комплекса.

Приведены нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность по предоставлению санаторно-курортных услуг, разработана классификация основных курортов Украины по направлениям санаторно-курортной деятельности и их географического положения.

В ходе исследования установлена тенденция стремительного сокращения числа санаторно-курортных и оздоровительных учреждений. Выявлены факторы, сдерживающие процесс развития рынка оздоровительных услуг. Разработаны рекомендации, которые будут способствовать развитию санаторно-курортного рынка.

Ключевые слова: санаторно-курортный комплекс, санаторно-курортные учреждения, финансирование, конкурентоспособность санаторно-курортного рынка.

Abstract.

Shabinskyi O.V., Bogomolova K.S. Factors influencing the market of sanatorium and resort services.

The purpose of the study is to establish the importance of the resort business as an economic activity aimed at organizing, providing treatment, rehabilitation and prevention of diseases using natural curative resources, studying the factors affecting the development of sanatorium-and-spa services in Ukraine, establishing trends in the market, Market of health services and providing recommendations for improving the work of the sanatorium and resort complex. Normative and legal acts regulating the activity on provision of sanatorium-resort services are given, classification of the main resorts of Ukraine in the areas of sanatorium-resort activity and their geographical location is developed.

In the course of the study, the tendency of a rapid reduction in the number of sanatorium and health resorts was established. Factors that inhibit the development of the health services market are identified. Recommendations have been developed that will contribute to the development of the sanatorium-and-spa market.

Key words: sanatorium and resort complex, sanatorium and resort institutions, financing, competitiveness of the sanatorium and resort market.

УДК 338.48

ВСТАНОВЛЕННЯ МЕЖ РОСТУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

**ГАЦЬКО А.Ф., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ВЛАСЕНКО Т.В., СТАРШИЙ ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сталій розвиток є парадигмою планування та розвитку туризму. Попит на